

OPINII REFERITOARE LA FUNCȚIONALITATEA COMPLEXULUI DEFENSIV DACIC DE LA PONORICI (Județul Hunedoara)

VIOREL MORARU

Descoperirea unui grandios complex de apărare dacic, structurat pe trei aliniamente succesive, format din valuri de piatră și pământ, incinte, turnuri de pază și supraveghere, amplasamente posibile ale unor arme cu bătaie ale timpului, dedublări, ș.a.¹ ridică interesante probleme privitoare la funcționalitatea acestuia. Vag cunoscut, pe porțiuni nesemnificative², abia în ultimii ani, în urma cercetărilor de suprafață, părțile care îl constituie au fost înțelese ca făcând parte din același sistem de apărare menit să interzică accesul pe axa generală Pui—Grădiștea Muncelului. Studiarea acestui complex permite o înțelegere mai limpede a gândirii militare autohtone și în vederea scopului propus, considerăm utile o seamă de învățăminte care se desprind din dispunerea reciprocă și spațiată a elementelor constitutive. Se știe că, din valea mijlocie a Streiului (Fizești, Pui, Federi) pleacă spre Ponorici, trei căi majore după cum urmează: (Fizești (I, II), Valea Văratecului sau Valea Dreptului — Ponorici ori Pui—Dealul Măgura—Ponorici și în fine Pui—Ponor—Ohaba Ponor—Federi—Ponorici. Toate aceste drumuri se întâlnesc într-un punct formînd o cale comună ce străbate defileul dintre Dealul Robului (DR), Măgulecea (M) și Dealul Feții (DF). Tocmai pe aceste înălțimi a fost ridicată o primă linie de fortificații din valuri de piatră și pământ, turnuri interioare și exterioare, dedublări și compartimentări ale incintei. Fortificația aflată pe DR și M este dublă. Abia în ultima vreme a fost descoperită latura sudică a fortificației M latură ce părea absentă la primele cercetări. (A se vedea schița din (1)). Îndoielile au fost risipite: un puternic val pleacă din apropierea vârfului înălțimii, formează latura sud-vestică a fortificației și se pierde în prăpastia-geneză a Văii Dreptului. Fortificația mai mică în suprafață dar foarte puternică ridicată pe DR merită să fie evidențiată pentru iscusința constructorilor săi. În afara dedublării laturii sud-vestice, procedeu care crește rezistența, ea a mai fost compartimentată prin două valuri astfel că ocuparea oricărui compartiment și chiar a două din cele trei, nu neutraliza lucrarea genistică. Unul din valurile sale coboară pînă în imediata apropiere a căii de acces și mi se pare interesant să relev existența la capătul acestuia, a unei construcții dreptunghiulare, tot din val cu frontul spre drum, arșă, decca 18/7 m, loc ce sugerează că aici ar fi fost instalate arme ale timpului — poate baliste ori catapulte. Fortificația ridicată pe DF mai mică.

¹ Hristache Tatu, Viorel Moraru, *Dispozitivul defensiv dacic de la Ponoriciu. (Jud. Hunedoara)*, în „Sargetia“, XVI—XVII, 1982—1983.

² Kuun Géza, Torma Zsófia, Téglás Gábor, *Hunyadvármegye földjének története az őskortól a honfoglalásig*, Budapest, 1902; C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie. Monografie arheologică*, București, 1954; I. Ferenczi, *Considerațiuni de ordin geomorfologic și topografic cu privire la desfășurarea campaniilor împăratului Traian pentru cucerirea complexului de cetăți dacice din Munții Sebeșului (I)*, în „Apulum“, XVI, 1978.

și oarecum retrasă față de linia celorlalte două lucrări defensive amintite, putea să își „apropie” adversarii prin existența unui șir de turnuri ale căror urme socotim că le-am sesizat în teren. Fortificațiile se pot „vedea” între ele, și văd pînă departe în Valea Streiului dar adversarii le sînt ascunse. De asemenea exista posibilitatea comunicării vizuale între acestea și oricare din elementele defensive ale următoarelor alcătuiți. A doua linie de apărare o formează valul ce închide un spațiu aproximativ rectangular și care înconjoară trei virfuri de înălțimi — Cornățel, Dealul Plopilor și un altul al cărui nume nu îl cunoaștem. Care a fost raționamentul construirii unui asemenea, foarte elastic spus „patrat”? Latura vestică se opunea accesului inamic care ar fi încercat să treacă, să răzbească prin defileul apărut de abia amintitele fortificații. Dar, cele orientate spre sud și nord? Studiarea în amănunțime a terenului a dus la descoperirea a două poteci dinspre Fizești și respectiv Federi, cărări ce trec prin locuri rele — e adevărat, dar care puteau să permită o infiltrație dușmană. Trebuie spus că aceste poteci au fost supuse controlului: și una și cealaltă sînt apărate prin valuri de pămînt, la mare distanță de complexul ponoricean. Se înțelege că închiderea laturii estice a slujit și ea unui scop, aș spune, dublu: evitarea învăluirii și a întoarcerii apărării sau, iată în fața unui inamic pătruns prin defileu, inamic ce a reușit să rupă valul vestic, se ridică drept stavilă, latura estică. La poziția a doua se poate atașa ultima descoperire din zona Ponorici și anume fortificația ridicată pe Dealul Bradului ori după alte informații, Dealul Troianului. Ultima linie de rezistență o formează Marele Val (și anexe sale) construit pe buza poliei Ponorici. Din descrierea clasică se știa că el pornește chiar deasupra prăpastiei Cioclovina. O studiere atentă a arătat că valul urmărește pe 100 m chiar buza prăpastiei. La capătul său real, se găsește o parte din val avînd formă circulară și un diametru de 12 m. Și acest vestigiu pare a semnifica existența unui lăcaș utilizat la adăpostirea unor arme cu bătaie lungă. Pe valul principal cad perpendicular 30 de valuri avînd o lungime între 30 și 70 m. De asemenea, apar în cinci locuri dedublări ale firului principal măsurînd între 50—200 m. Trei valuri sînt oblice iar într-un alt loc, două valuri ating o dedublare precum spițele unei roți, butucul. La construirea Marelui Val, strategii autohtoni au dat întreaga măsură a capacității lor militare. Se știe că romanii (scene ale columnei mărturisesc acest lucru!) atacau fortificațiile în formațiuni strînse, apărate de scuturi (testudo). Menirea valurilor perpendiculare era tocmai de a despica, de a fragmenta ofensiva romană, de a transforma un atac general în forță, într-o mulțime de încăierări locale, dar nu numai atît. Este bine cunoscut faptul că flancurile oricărei formațiuni sînt sensibile loviturilor, tocmai ceea ce produceau valurile amintite: tăiau elanul ofensiv al atacanților fărîmițînd un front compact și continuu într-o multitudine de flancuri. Ce rost aveau valurile oblice orientate de la dreapta spre stînga? Atacanții trebuiau să urmărească traseul acelor valuri și cum majoritatea oamenilor au fost și sînt dreptaci, deci țineau scutul în stînga și arma în dreapta, cu flancul drept descoperit, fiecare pas îi apropiau de lovituri tot mai puternice! Dar dispozițivul în forma unui butuc de roată cu spițe? Mai trebuie amintit că

terenul din zona respectivă a fost și este accesibil, în schimb apărarea era foarte tare: val puternic însoțit de o dedublare. „Spițele“ aveau rostul de a concentra spre un punct bine apărat mulțimea ostașilor inamici! Marele Val mai are secrete: așa de pildă nici un val perpendicular nu atinge firul principal deși ambele aparțin aceluiaș timp constructiv, aceleiași concepții. Scena LXXII a columnei — ne-ar îndreptăți să vedem în ea o luptă purtată tocmai între asemenea valuri. Este posibil ca spațiul amintit să slujească dirijării luptătorilor autohtoni spre o zonă ori alta în raport cu nevoile bătăliei. „Pieptenele“ defensiv despre care vorbim îl găsim într-o formă — e drept, mai redusă și la Porțile de Fier ale Transilvaniei. Acolo s-au perindat mai multe lumi militare care au răvășit vechile fortificații totuși ele se păstrează pe părți, în chip multumitor. În paranteză fie spus, Ponoriciul a ieșit din istorie odată cu luptele dacoromane, a ieșit din raza de interes militar; asupra vestigiilor a acționat doar timpul... dar, întorcându-ne la Ponorici, putem să discernem oare urmele unei compartimentări în spatele Marelui Val? Mi se pare că, da. Existența unui val ars măsurind 430 m pare să indice acest lucru. Această compartimentare împreună cu extremitatea sud-estică a Marelui Val ocupă chiar vârful unei înălțimi teșite; totul în bună manieră dacică. Studiarea elementelor constitutive și nu numai aici, este îngreunată de arboret, tufărișuri, spini, fagi. Sigur că va veni o vreme a defrișărilor necesare, a scoaterii în relief a minunatei opere a minții și mâinii dace. Dar, acești foarte prezenți strategii nu au excelat doar în construirea valurilor de apărare, deși lungimea acestora la Ponorici întrece 12 km! Ei s-au dovedit isteți și în rezolvarea altei probleme. Fortificațiile de aici puteau cuprinde mii ori poate zeci de mii de luptători. Într-o zonă aridă — calcaroasă unde găsirea apei devenea sinonimă cu rezistența, strategii daci au INCLUS în sistem singura sursă de apă potabilă — Valea Călienilor, construind de așa manieră complexul încît firul de apă să fie cuprins între poziția II și III! Este prima dată cînd dacii recurg la o apărare globală a unui spațiu de acces fortificînd o zonă uriașă. Dacă în jurul unor cetăți de piatră cum ar fi Costești, a fost ridicat un val de pămînt, acesta avea o misiune subordonată obiectivului imediat. La Ponorici autohtonii au apărat un spațiu foarte larg prin aliniamente succesive. Iată de ce nu mai poate fi acceptată ideea unui ilustru cercetător reluată de alții, contemporani nouă, privitoare la existența unui simplu val de piatră și pămînt cu palisadă pe care romanii l-ar fi incendiat și cucerit. Problema apărării capitalei dace trebuie pusă într-un context, altul ca pînă acum. Rezistența îndîrjită a statului dac, credem că poate fi pusă și în legătură cu interdicerea accesului inamic dinspre vest, tocmai prin lucrările genistice de la Ponorici. Toate valurile împietrite ale Ponoriciului au fost arse, dovada sigură a existenței unei imens de lungi palisade, dar nici un val nu a fost distrus prin acțiuni ofensive romane, fie ca urmare a stipulațiilor păcii din 102. Această situație îmbie la credința că Ponoriciu a căzut abia în al doilea război. La Ponorici în interiorul a două fortificații — Măgulicea și Dealul Bradului sau Troianului au fost descoperite urmele unor cuptoare pentru redus minereul de fier! Barem în una din ele se observă chiar și depozitul de minereu menit a fi transformat în metalul atît de necesar confecționării armelor. Stratul

de arsură (cărbune și chirpic) foarte gros mai ales la nivelul poziției a III-a reflectă existența unei puternice palisade construită — după urmele lăsate și meticulozitatea tratării fiecărui amănunt, din interacțiunile care se stabilesc între monumente, între acestea și mediu rezultă că autohtonii au realizat corect dimensiunile conflictului, cu un inamic tenace și bine condus.

BEMERKUNGEN ZUR FUNKTIONALITÄT DES DAKISCHEN VERTEIDIGUNGSKOMPLEXES VON PONORICI, KREIS HUNEDOARA

Zusammenfassung

Bekanntlich wurde vor kurzem bei Ponorici, Kreis Hunedoara, ein Grandioser Verteidigungskomplex dakischen Ursprungs entdeckt. Das Studium dieses grossen Verteidigungskomplexes belehrt uns über die Verteidigungstaktik der Ansässigen im Kampfe mit den Römern in den zwei Kriegen (101—102, 105—106).

So waren die dakischen Verteidigungskomplexe, bestehend aus einem Wall aus Erde und aus Stein stellenweise verdoppelt, besonders an der Stelle der Wachtürme, der Kompartimentierungen des Innenraums und besaßen auch ein sehr interessantes System von perpendikulären Wällen auf den Hauptwall, ein System, welches die Aufgabe hatte, den Angriff des Feindes zu fragmentieren und ihm die Spitze des Angriffes zu brechen, besonders der berühmten römischen Schildkröten (aus den Schildern der Soldater gebildet, sogenannte „testudo“).

Das gesammte System der Wälle war länger als 12 km und bestand aus drei aufeinanderfolgenden Verteidigungswällen. Es hatte die Aufgabe, das Herannahen des Feindes auf der Axe Pui—Grădiștea Muncelului, der politischen, religiösen und militärischen Hauptstadt des dakischen Staates, aufzuhalten.